

УДК 339.13.338.432(17)

*О. В. Тодоров,**здобувач, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ*

СТРАТЕГІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ СПОТОВИМИ ТА СТРОКОВИМИ КОНТРАКТАМИ НА ЗЕРНОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В СОТ

У даній роботі проведені дослідження пов'язані з необхідністю відпрацювання напрямів розвитку біржової торгівлі строковими контрактами, з метою активізації ринкових процесів в галузі АПК.

In work researches are executed directions of development exchange trade futures contract, with the purpose of activation of market processes in branch of agrarian and industrial complex.

ВСТУП

Україна з 2008 року є членом СОТ. Дане членство в обов'язковому порядку передбачає в близькому майбутньому припинення прямої дотації з використанням заходів "жовтої скриньки", та перехід до заходів "зеленої скриньки", які практично не передбачають вплив на виробництво і торгівлю в межах державної підтримки.

Але ми повинні усвідомлювати те, що розвинені країни (члени СОТ) саме через програми, що належать до "жовтої скриньки", за минулі роки підняли стан свого виробництва та ринкових відносин до рівня рентабельного, конкурентоспроможного та стабільного функціонування на сучасному етапі, що в сьогоднішній забезпечило їм продовольчу безпеку та безперешкодний перехід до заходів "зеленої скриньки", тому Україна сьогодні не має права нехтувати даним еволюційним процесом. Адже перехід до заходів "зеленої скриньки" без побудови прозорих організованих ринкових відносин, підняття до стабільного і достатньо прибуткового рівня сільгоспвиробництва, призведе до подальшого зменшення обсягів виробництва продовольчої сировини, зниження її показників якості, виснаження сільськогосподарських угідь та в цілому до подальшого зuboжіння українського села.

Ще деякий час СОТ надасть Україні можливість використовувати прямі дотації, але це ще не більше ніж на два — три роки.

Тому в Україні, як ніколи, назріла необхідність, по-перше, в якнайскорішому створенні організованого аграрного ринку; по-друге, пов'язати дотаційну підтримку сільгоспвиробника та інтервенційну програму державних закупівель на ринку зерна з біржовим ринком строкових та спотових контрактів. Це дозволить бюджетні інвестиційні кошти обернути два рази. В першому півріччі — проінвестувати весняні польові роботи, що дасть можливість виробнику одержати безвідсоткове кредитування та можливість застрахувати свої ризики в майбутньому, при наступі ринку наявного товару.

У другому півріччі — повернувши кошти з строкового ринку, датувати конкретно вироблену продукцію в залежності від кількості та якості.

Саме такий підхід зможе компенсувати зниження заходів "жовтої скриньки", та забезпечити безболісний перехід до заходів "зеленої скриньки" шляхом трансформування (перформатування) державної підтримки сільгоспвиробника (заходи "жовтої скриньки") для підтримки ефективного економічного розвитку галузі АПК (заходи "зеленої скриньки").

Потрібно направити державну аграрну політику в напрямі:

— стимулювання підвищення урожайності, що приведе до збільшення валового збору при тій же посівній площі та зниження собівартості затрат на одну одиницю продукції;

— стимулювання виробництва саме якісного та екологічно чистого продовольчого продукту, що приведе до наповнення споживчого ринку якісним продовольчим товаром;

— стимулювання розвитку єдиного ринкового середовища біржової торгівлі строковими контрактами та наявним товаром;

— сприяння в наданні інформаційних та маркетингових послуг на внутрішньому та зовнішньому товарному ринку України;

— сприяння в налагодженні зовнішньоекономічних торговельних зв'язків з метою просування українських товарів на світовому ринку.

Всі ці напрями є заходами "зеленої скриньки".

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Мета даної роботи: провести дослідження можливих напрямів активізації ринкових процесів на аграрному ринку України, виробити стратегію впровадження сучасних ринкових механізмів біржової торгівлі спотовими та строковими контрактами на зерновому ринку України в умовах членства в СОТ.

Завдання даної роботи: відпрацювати методологію формування суцільного ринкового середовища біржової торгівлі спотовими та строковими контрактами на оптовому сировинному продовольчому ринку України, а також стратегії впровадження державних ринкових механізмів, направлених на розвиток біржової торгівлі строковими контрактами.

ВИКЛАДЕННЯ МАТЕРІАЛУ

На сьогоднішньому етапі вітчизняна наука економічна теорія з питань необхідності удосконалення підтримки аграрного сектора економіки та напрямів регулювання агропромислового комплексу в поєднанні з зовнішньоекономічними стратегіями нагромадила великий досвід. Теорії державного регулювання в аграрному секторі викладені в працях зарубіжних вчених С. Аланока, Дж. Кейнса, Ж.Б. Сея, Л. Штріве, Ш. фон Крамон Таубадея, Л. Хоффманна, М. Трейсі тощо. Особливостям подальшого розвитку державної політики в підтримці аграрного сектору України в умовах вступу до СОТ присвячені дослідження І.В. Кобути, С.Г. Осики, В.Т. Пятницького та інших. Окремі аспекти формування сучасних ме-

ханізмів державної підтримки аграрного виробництва висвітлено в роботах В.Г. Андрійчука, С.І. Дем'яненка, С.М. Кваші, О.М. Могильного, Л.В. Молдован, В.М. Нелепа, Б.Й. Пасхавера, Н.В. Сеперевич, В.Р. Сіденко, М.Й. Хорунжого та інших. На вирішення проблем державної політики в секторі аграрних ринкових відносин спрямовані зусилля П.І. Гайдуцького, Б.П. Дмитрука, П.Т. Саблука, В.К. Савченко, М.О. Солодкого, Г.О. Шевченко, О.П. Шпичака та багатьох інших.

Але, на жаль, між існуючими в сьогоднішній напрям практичного впровадження державної політики в галузі АПК та накопиченим багажем науково-практичних рекомендації відносно неї існує значна відстрочка за часом впровадження, а інколи і пряме нехтування.

1. Методологія формування суцільного ринкового середовища торгівлі біржовими спотовими та строковими контрактами на оптовому сировинному Аграрному ринку України.

З метою створення підґрунтя для інтенсивного економічного прогресу в секторі аграрних ринкових відносин та в сільгоспвиробництві на засадах сталості Держава має забезпечити таку організацію ринку, яка буде сприяти створенню та ефективному функціонуванню суцільного ринкового середовища, на основі якого в подальшому можна буде забезпечити організовані та прозорі, на засадах вільної конкуренції аграрні ринкові відносини. Які в свою чергу забезпечать ринкові процеси ціноутворення та своєчасний і неупереджений моніторинг ринку, а також забезпечить Уряду застосування сучасних світових ринкових механізмів, і в першу чергу — механізмів протидії упередженому (не ринковому) ціноутворенню.

Також на сьогодні назріла необхідність в розвитку та функціонуванні організованих аграрних ринкових відносин в єдиному ринковому просторі.

Для чого:

— Стимулювати реорганізацію інфраструктури акредитованих бірж України в дійову інфраструктуру організованого аграрного ринку.

— Стимулювати розробку новітнього високотехнологічного ринкового обладнання на основі комп'ютерних технологій.

— Стимулювати створення та розвиток в системі організованого аграрного ринку мережі зерноскладів, оснащення їх високотехнологічним складським та портовим обладнанням для зберігання та перевалки сільськогосподарської

сировини.

— Стимулювати поширення ринкової інформації, досвіду, маркетингових та консультативних послуг;

— Забезпечення своєчасного та неупередженого моніторингу ринку.

— Забезпечити перепідготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів ринкової сфери.

Для того, щоб Уряд мав можливість раціонально і ефективно застосовувати механізми регулювання ринкових процесів, а виробник зміг в інформаційному відношенні вийти на один рівень з трейдером, необхідно створити умови для неупередженого та своєчасного (а це терміном максимум до одного календарного дня) моніторингу цінової динаміки функціонування ринку зерна, та моніторингу реального співвідношення попиту та пропозиції.

На позабіржовому внутрішньому аграрному ринку зерна ціни продажу (закупівлі) укладених угод відомі тільки сторонам цих угод, так як умови за даними угодами є їх приватною комерційною таємницею, яку вони не розголошують, а з іншої сторони комерційна таємниця захищається законом. Помітимо, що товарообіг позабіржового ринку зерна сьогодні складає більше ніж 90% від усього ринкового обігу в галузі АПК. І тому моніторинг цінової динаміки функціонування ринку зерна аналізується тільки по заявленим цінам попиту та заявленим цінам пропозиції. Ціна заявленого попиту — це ціна, яку трейдер оголошує як намір заплатити, якщо до нього звернуться з відповідною пропозицією. Але це не значить що по такій ціні він реально потім укладає угоди, умови яких, як уже відмічалось, є його комерційною таємницею. Заявлена ціна пропозиції — це ціна, яку хоче одержати виробник або інший власник товару і яку вони оприлюднюють. Тобто знову намір. А реальна ціна, за яку він потім домовився продати, теж комерційна тайна. Тому навіть по закінченню маркетингового року не можливо офіційно проаналізувати реальну цінову динаміку функціонування внутрішнього комерційного ринку зерна в Україні.

Тому можна стверджувати, що на аграрному ринку України прозорими є тільки наміри відносно цін закупівель та цін продажу, абсолютно відсутня інформація на конкретний час по реальному співвідношенню попиту та пропозиції, а також по фактичним цінам укладання угод.

Отже, сьогодні більшість виробників продає свій товар всліпу, не знаючи реальної ціни

ринку на момент реалізації. З іншої сторони, можна стверджувати, що Уряд робить аграрну інтервенцію теж всліпу, оскільки не можливо визначити на конкретну дату ні реальної ціни, ні реального співвідношення попиту та пропозиції. Тому що попит та пропозиція, які породжують істинне ринкове ціноутворення — це реальні дії, а не наміри.

Отже, сьогодні в Україні є невідкладна потреба в створенні суцільного організованого ринкового середовища, для забезпечення вільного обігу товару на внутрішньому та зовнішньому ринку зерна в Україні шляхом організованої торгівлі спотовими та строковими контрактами, на принципах прозорості, рівноправного доступу, конкуренції, захисту прав учасників ринку і захисту продовольчої безпеки України, та в поступовому приведенні аграрного ринка до рівня міжнародних стандартів.

І як наслідок для забезпечення ефективного функціонування ринку зерна в Україні є необхідність в запровадженні на ньому єдиного ефективно діючого механізму підготовки та проведення біржових торгів на основі сучасних комп'ютерних технологій, який забезпечив би дієве державне регулювання процесами ціноутворення, з метою запобігання заниження прибутковості виробництва через механізми протидії упередженому (не ринковому) ціноутворенню на сільськогосподарському ринку, а також забезпечив його неупереджений і своєчасний моніторинг, вільну конкуренцію на ньому та рівноправний і неупереджений доступ усіх бажаючих учасників до участі в біржових торгах.

Суцільне ринкове середовище дозволить об'єднати дві складові сьогоdnішнього зернового ринку — державний та комерційний сектор — і відпрацювати та впровадити єдині на території України правила біржових торгів і клірингових розрахунків. Доцільно задіяти вже існуючу інфраструктуру акредитованих товарних бірж. Зобов'язати їх працювати на об'єднаній електронній біржовій площадці, а також відкрити в кожному адміністративному районі області, де вони зареєстровані, своє представництво. В ньому виробник зможе одержати консультації та подати заявки. І якщо у нього немає свого комп'ютера та Інтернету, він зможе там же у супроводі брокерів взяти участь в торгах.

У сьогоднішній традиційний метод проведення біржових торгів, в біржовому залі із застосуванням ліцитатора (аукціонний метод), неспроможний задовольнити вимоги сьогодніш-

Таблиця 1. Сучасні вимоги ринку до торгівлі наявним товаром

Біржовий ринок (аукціонний метод)	Позабіржовий ринок	Біржовий ринок (Електронний метод в мережі Інтернету)
* Організований	Стихийний	* Організований
* Прозорий	Тіньовий	* Прозорий
* Конкурентний	Відсутність конкуренції	* Конкурентний
Періодичний, не частіше ніж два рази на тиждень	* Безперервний (за часом)	* Кожен робочий день
* Рівноправний доступ	Відсутність рівноправного доступу	* Рівноправний доступ
Утруднений процес участі	Утруднений процес участі	* Спрощений процес участі
Не забезпечує гнучкість процесів на ринку	Не забезпечує гнучкість процесів на ринку	* Забезпечує гнучкість процесів на ринку
Не забезпечує неупереджений та своєчасний моніторинг ринку	Не забезпечує моніторинг ринку	* Забезпечує неупереджений та своєчасний моніторинг ринку
Забезпечує тільки анонімність Клієнта	* Забезпечує анонімність	* Забезпечує анонімність
* Забезпечує двосторонню гарантію	Часткова одностороння гарантія	* Забезпечення двосторонньої гарантії
* Передбачає механізми державного реагування	Не передбачає державне регулювання	* Передбачає механізми державного реагування
Безпосередня подача заявок	* Не передбачає подачу заявок	* Дистанційна подача заявок
Проведення торгів за конкретною адресою	* Відсутність конкретного місця	* Відсутність конкретного місця
Проведення торгів по певній фіксованій даті	* За довільним часом	* Кожен день без обмежень в межах робочого часу

* Приоритетні вимоги до торгівлі наявним товаром.

нього аграрного ринку. Нижче, в табл. 1 показано порівняльні характеристики позабіржового ринку, біржового ринку з проведенням біржових торгів традиційним методом та проведення біржових торгів із застосуванням електронної комп'ютерної системи в мережі Інтернет. З даної таблиці видно що застосування системи електронної торгівлі наявним товаром повною мірою відповідає всім вимогам сучасного ринку. Є тільки необхідність в їх розмежуванні за секторами торгівлі, рис. 1.

Сьогодні фінансовий ринок практично переходить на електронну торгівлю.

Це значить, що не виходячи з офісу можна проаналізувати ринок, визначити реальну ціну, подати заявку та купити або продати. При цьому зберігається повна анонімність та захищається комерційна таємниця кожного учасника ринкових відносин.

Тому є необхідність створити при КМУ єдину електронну площадку біржових торгів на

Аграрному ринку України. Уряд одержить можливість проводити аграрну інтервенцію відповідно до науково-практичних рекомендацій. А виробнику це дозволить грамотно, за реальними ринковими цінами, продати свій товар не виїжджаючи за межі району, чи навіть господарства.

Немає необхідності купувати західну чи російську розробку за десятки мільйонів доларів, а потім проводити якусь ф'ючерсну гру для спекулянтів, в якій виробник брати участі не буде. Треба використати свою офіційну вітчизняну розробку, адаптовану до української дійсності, а потім в залежності від розвитку ринку постійно її модернізувати.

На Одеській Аграрній біржі впроваджена електронна технологія біржової торгівлі "Комп'ютерна програма "Електронна аграрна біржа" Свідоцтво № 18532 видане 06.11.2006 р. Міністерством освіти і науки України.

Дана система являє собою спільні наукові та практичні розробки Національного Університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ), кафедра біржової діяльності та Одеської аграрної біржі. Вона являє собою комп'ютерну електронну біржову систему збору, обробки і відображення інформації, а також підготовки до проведення біржових торгів та безпосереднього проведення їх в локальній мережі та мережі Інтернета.

Вона відповідає вимогам сучасного світового організованого ринку з адаптуванням до вимог створення організованого ринку в Україні, а саме для створення єдиного ринкового середовища в секторі економіки АПК України, а також розширення його за межі адміністративної території України. Система спроможна забезпечити ефективно впровадження урядових програм підтримки сільгоспвиробництва та своєчасного застосування Урядом сучасних світових ринкових методів, з метою запоб-

ігання заниження прибутковості виробництва через механізми протидії упередженому (не ринковому) ціноутворенню, і, в першу чергу, запровадження на ньому діючий біржовий механізм ефективного застосування інтервенційних процесів. А також забезпечить вільну конкуренцію і рівноправний доступ до ринкових процесів усіх учасників аграрних ринкових відносин, та забезпечить своєчасний і не упереджений моніторинг ринку.

Дана електронна система протестована та впроваджена в практичну роботу з 2004 р. на базі Одеської Аграрної Біржі, а також по ній проводиться з 2007 р. навчання біржових брокерів на курсах підвищення кваліфікації при Національному Університеті біоресурсів і природокористування України м. Київ (кафедра біржової діяльності).

При застосуванні даної системи, терміном до одного місяця, можна забезпечити створення в кожному адміністративному районі центрів по організації біржової торгівлі за участю Аграрної біржі (м. Київ) та мережі Акредитованих бірж, оснащених комп'ютерною технікою з підключенням до центрального серверу "Комп'ютерна програма "Електронна аграрна біржа", що дозволить здійснювати торги одночасно по всій країні.

Запровадження "Комп'ютерної програми "Електронна аграрна біржа" як єдиного біржового механізму забезпечить:

- організацію та проведення біржових торгів в єдиній біржовій системі;

- формування реальної ринкової ціни на основі реального співвідношення попиту та пропозиції, шляхом створення, в першу чергу, вільної ринкової конкуренції з наданням рівних прав і можливостей для всіх учасників цього ринку;

- забезпечення достовірного та своєчасного моніторингу ринку;

Рис. 1. Сектори торгівлі на об'єднаному електронному торговому майданчику

- гарантію виконання зобов'язань всіма сторонами біржових угод, незалежно від статусу та приналежності;

- прозорість впровадження та доступність Урядових Програм по підтримці сільгоспвиробника;

- прозорість комерційних схем обігу зернового ресурсу від українського виробника до експортера (нерезидента), від імпортера (нерезидента) до кінцевого споживача на внутрішньому ринку України;

- неможливість застосування тіньових схем на ринку зерна;

- неможливість застосування тиску на учасників аграрного ринку з боку всіх гілок влади.

2. Стратегія впровадження державних ринкових механізмів торгівлі спотовими та строковими контрактами на зерновому ринку України.

2.1. Деякі аспекти порівняльного аналізу економічних засад світового ф'ючерсного ринку та економічних спроможностей і інтересів основних гравців на ринку зерна в Україні.

Одна із основних причин того, що загальноприйнятий аналог ф'ючерсного ринку не розвивається на аграрному ринку України є те, що економічні засади його функціонування не відповідають, з однієї сторони, спроможностям виробника, з іншої — інтересам трейдера. Це значить, що в сьогоднішні ми повинні адаптувати строковий ринок до умов української дійсності, і в першу чергу його клірингово-розрахункові процеси.

Якщо розглянути вимоги сучасного світового ф'ючерсного ринку по забезпечення гарантії виконання зобов'язань через систему маржингу (margining) — кліринг залогових операцій та маржевих внесків — то можна дійти висновку, що участь українського виробника в таких біржових строкових операціях ним не сприйнятий. І ось чому. Хеджування виробником на ринку ф'ючерсних контрактів без поставки, в першу чергу, передбачає страхування цінових ризиків на ринку наявного товару. А для цього український виробник, з урахуванням українського фактору, повинен вийти на ринок ф'ючерсних контрактів в лютому-травні місяці.

Але саме в цей період основна більшість українських виробників потребує обов'язкового залучення кредитних коштів для весняних польових робіт. Тому постає питання — де йому додатково ще взяти кошти на початкову, варіаційну та додаткову маржу, щоб забезпечити свою участь у ф'ючерсному ринку. Якщо розрахувати мінімальну початкову маржу для строкового аграрного ринку з використанням методики SPAN (The Standard Portfolio Analysis of Risk), то з урахуванням нестабільності нашого аграрного ринку вона може скласти від 5 % до 10% від ціни однієї тонни. Динаміка річних цінових коливань за одну добу (середня вивішена історична волатильність) на українському зерновому ринку в середньому може сягати +/- 50 грн., в такому разі коридор між нижньою та верхньою границею цін може скласти 100 грн., і як наслідок варіаційна маржа буде сягати до 50 грн. за одну тонну. Наприклад, на українському зерновому ринку середня вивішена ціна однієї тонни пшениці в лютому — травні сягає не менше 1150 грн., то тоді 10% від цієї ціни складе приблизно 115 грн. Отже як що у середньостатистичного виробника засіяно озимого збіжжя до 1000 га і він планує виростити в середньому 3 200 т, то в такому разі, щоб з даним об'ємом забезпечити собі участь в ф'ючерсному ринку, йому потрібно сформулювати і по-

класти в розрахункову установу депозитну маржу в розмірі 368 000,00 грн., а також 50 грн. на тонні, щоб забезпечити підтримку варіаційної маржі, що складе в сумі $3200 \times 50 = 160\,000,00$ грн. Отже, загальна сума портфеля його маржінгових гарантій може скласти майже 528 000,00 грн., які він зобов'язаний покласти в Розрахунково-клірингову установу в тому ж лютому-травні місяці та протримати їх до дати виконання контрактів, а це до середини серпня. Навіть якщо даний портфель зменшити вдвічі до 5%, а це складе 344 000, 00 грн., все одно він буде не під'ємним для українського виробника. Тому що не кількісний рівень об'єму і сумарної маржі в даному випадку грає вирішальну роль, а коефіцієнт фінансової спроможності, який у більшості сільгоспвиробників у період весняно-польових робіт негативний.

Якщо розглянути зацікавленість трейдера в українському строковому ринку, то на сьогоднішній день вона відсутня. Оскільки, з одного боку, відсутнє державне регулювання процесами ціноутворення на позабіржовому внутрішньому ринку наявного товару, як уже було відмічено, складає не менше 90 % ринкового обігу продовольчої сировини на аграрному ринку України. У зв'язку з тим, що на позабіржовому внутрішньому ринку наявного товару домінує фактор наявності коштів, а не наявності товару, це призводить до монополії покупця. І тому саме покупець має вплив на регулювання цінової динаміки функціонування позабіржового ринку наявного товару. В такому разі трейдеру, як і покупцю, немає сенсу страхувати себе від можливих цінових ризиків на нашому зерновому ринку. Тим більше, що у трейдера виникає необхідність страхувати свої ризики на світовому ринку, де він виступає в ролі продавця, оскільки там існує жорстка конкуренція. А вкладати кошти без потреби і без будь-якої наявної вигоди не раціонально.

Як наслідок на аграрному ринку в Україні виникає дві проблеми, які необхідно вирішити, щоб створити підґрунтя для розвитку ринку строкових контрактів.

По-перше, необхідно знайти шляхи в наданні можливостей виробнику з урахуванням його сьогоднішньої фінансової неспроможності, ліквідно гарантувати свої зобов'язання, відповідно до вимог сучасного світового ринку строкових контрактів.

По-друге, створити на ринку продовольчої сировини України таке ринкове середовище, при якому трейдер-експортер, який

працює на зовнішньому ринку зерна в Україні, був би зацікавлений в нашому строковому ринку. А слідом за ним знайде свій інтерес внутрішній трейдер, і в першу чергу — внутрішній спекулянт.

2.2. Стратегія становлення ринку строкових контрактів у галузі АПК України.

Для того, щоб сьогодні зрушити з місця економіку сільгоспвиробництва в напрямі подолання системної кризи в економіці АПК, для того, щоб у відповідності до вимог СОТ пришвидшити перехід від програм "жовтої скриньки" до суттєвого збільшення програм "зеленої скриньки", а також для того, щоб в близькому майбутньому на достатньому рівні забезпечити громадян України якісною продовольчою продукцією, не достатньо, аби держава просто підтримала суб'єктів господарювання в фінансовому та законодавчому вплані. Спочатку необхідно усунути корінні причини які перешкоджають ефективно долати кризові явища в сільгоспвиробництві.

В економіці АПК представлені три види інтересів, а саме: державний (суспільний), виробничий та комерційно-приватного бізнесу. Одною із корінних причин домінування застійних (кризових) економічних процесів галузі АПК України є те, що сьогодні кожен із цих інтересів функціонує окремо, без врахування інших інтересів. Тому в першу чергу є необхідність, щоб держава доклала максимум зусиль для створення в галузі АПК такі умови, коли інтереси основних суб'єктів, а це суспільство, сільгоспвиробник та приватний споживач сільгосппродукції, змушені були функціонувати спільно на засадах солідарності.

Практика минулих років показала, що не можливо тільки законодавчими актами або додатковим ініціюванням створення до тих, що вже існують, нових державних трейдерів, а також зернових, фермерських, біржових та інших асоціацій або ще сотень бірж та аукціонних домів не зрушило, і не зрушить в подальшому ставлення основних учасників до організованого аграрного ринку, а призводить і буде призводити в подальшому тільки до перерозподілу "шкура не вбитого ведмедя". Прикладом цього є створений в 2003 р. Союз аграрних бірж в протипагу Національній асоціації бірж України; створена в 2006 р. в протипагу існуючій мережі акредитованих товарним бірж нова державна Аграрна біржа, з мережею філіалів по всім регіонам України, із привабливою перспективою єдиної біржі. Але "віз і нині там".

Для того, щоб виробник та трейдер прийшли на організований строковий ринок, а потім на організований ринок наявного товару, необхідно, аби держава створила підґрунтя для задоволення спонукальних мотивів (зацікавленості), які приведуть їх на ці ринки. Один із основних спонукальних мотивів для участі виробника в строковому ринку — це своєчасно одержати в періоди інтенсивних виробничих затрат (весняно-польові роботи) безвідсоткову фінансову підтримку. А основний спонукаючий мотив, який приведе виробника на ринок наявного товару — це своєчасно по рентабельній ціні продати вироблену продукцію та одержати за нею винагороду держави, як додаток до ціни реалізації.

Спонукальний мотив (зацікавленість), який приведе покупця (споживача) на ринок строкових контрактів — це гарантоване одержання достатньої кількості продовольчої сировини в майбутньому, у разі наступу ринку наявного товару, по рентабельній ціні, що дозволить забезпечити не тільки функціонування його господарської діяльності (бізнесу), але їх прибутковість.

Саме такий підхід держави до вирішення проблеми створення організованого ринку строкових контрактів та організованого ринку наявного товару змусить виробника, спекулянта та трейдера, що працюють на зерновому ринку України, відмову від існуючих позабіржових схем купівлі-продажу.

Отже сьогодні державі мало бути просто інвестором бюджетних коштів у сільгоспвиробництво, займати місце верхнього наглядача і сидіти та чекати, коли з цього щось вийде. Вона повинна бути безпосереднім дієвим учасником процесів, які відбуваються в кожній "клітині" сільгоспвиробництва та аграрного ринку України.

Для цього держава повинна знайти такі практичні механізми впровадження своїх програм та регуляторних заходів, які крок за кроком дозволять відтворити в межах галузі збалансовані та гармонійні взаємодії інтересів всіх суб'єктів АПК. Тільки в такому разі ресурси цих суб'єктів, які впливають в галузь, будуть працювати об'єднано, раціонально, ефективно та одночасно як на одержання позитивних економічних результатів для окремо взятих суб'єктів виробництва чи споживання, так і на прогресивний загальносуспільний економічний розвиток.

З метою забезпечення його інтенсивного економічного прогресу держава має забезпе-

чити таку організація ринка, при якій гармонійно і збалансовано будуть враховуються інтереси всіх його учасників, при якій непорушними залишаться принципи достатньої прибутковості виробництва та захисту економічної незалежності й безпеки суспільства.

Виходячи з того, що Україна аграрна держава, а також враховуючи те, що її економіка знаходиться на стадії розвитку, то в обов'язковому порядку на її аграрному ринку повинна в першу чергу розвиватись організована біржова торгівля реальним товаром. Тому розвиток ринку строкових контрактів на першому етапі становлення необхідно направити в русло не аналога світового ф'ючерсного ринку без поставок (без виконання), а за основу взяти аналог європейського позабіржового ринку опціонів і трансформувати його в організований ринок строкових опціонних контрактів з виконанням. Тобто в Україні на першому етапі повинен бути ринок реального товару, складовими секторами якого стануть строковий ринок товару, який знаходиться в стадії незавершеного виробництва, та ринок наявного товару (готової продукції).

Тобто на строковому ринку реального товару покупець купує право на володіння товаром, який знаходиться в стадії незавершеного виробництва, і ризик не появи даного товару на ринку наявного товару уже застрахований страховою компанією. А продавець гарантує завершити дане виробництво передати товар в готовому стані, по зафіксованій ціні і на конкретну дату в майбутньому, відповідно до умов строкового контракту. В даному випадку основою є реальність, а не віртуальність.

Пришвидшити розвиток торгівлі даним видом строкових контрактів може і повинна сама держава — шляхом трансформування державних програм підтримки сільгоспвиробника в торгівлю строковими опціонними контрактами з виконанням. При цьому це не повинен бути аналог існуючих державних форвард закупівель, та банальною фіксацією уже складених опціонних контрактів на Аграрній біржі Аграрного Фонду, тому що ніяких зрушень у напрямі розвитку строкового ринку і взагалі в напрямі розвитку вільних ринкових відносин в Україні не відбудеться.

Ринкові аграрні відносини в Україні повинні будуватись з урахуванням того, що в довгостроковій перспективі ринок наявного товару та ринок строкових опціонних контрактів з виконанням, доповнюючи один од-

ного, будуть існувати достатньо довгий період. Тому що організований біржовий ринок строкових контрактів надасть можливість виробникові одержати своєчасне доступне та безвідсоткове кредитування весняних польових робіт та збору врожаю, а також прохеджувати свої ризики в майбутньому з наступом наявного ринку. З іншої сторони, організований біржовий ринок наявного товару із застосуванням новітніх інформаційних технологій дозволить виробнику своєчасно реалізувати свій товар після збору врожаю, саме по ринковим цінам, і одержати не урізаний прибуток від своєї діяльності. У такому разі для суспільства і для ефективного розвитку економіки буде не валиво, кому виробник продасть свою продукцію: державі чи приватному трейдеру. А державі організований наявний та строковий ринок з виконанням дозволить не тільки забезпечити державне регулювання економічними процесами ефективного та стабільного розвитку галузі АПК України, а також суттєво зменшити бюджетні витрати на дотаційну підтримку сільгоспвиробництва для утримання його на рівні забезпечення продовольчої незалежності та безпеки суспільства.

ВИСНОВОК

Основними чинниками, які мають зрушити біржову торгівлю спотовими та строковими контрактами на аграрному ринку України, є:

— трансформування державної підтримки сільгоспвиробника в підтримку сільгоспвиробництва через біржову торгівлю спотовими та строковими опціонними контрактами, а також обов'язкове впровадження даної програми через реальні біржові торги, в єдиному суцільному ринковому просторі;

— збалансування інтересів виробництва, суспільства та приватного бізнесу таким чином, щоб кожен із цих інтересів мав право на рівноправну участь та рівноправний захист своїх інтересів на аграрному ринку, а також забезпечувався достатній рівень прибутковості для всіх учасників ринку;

— надання можливостей виробнику, з урахуванням його сьогоденної фінансової неспроможності ліквідно згарантувати свої зобов'язання, відповідно до вимог сучасного світового ринку строкових контрактів, та надання можливостей йому в період інтенсивних виробничих витрат одержати своєчасне доступне та безвідсоткове кредитування.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2009 р.